

UNIVERZITET SINGIDUNUM
Departman za posleddiplomske studije
Danijelova 32, Beograd

VEĆU DEPARTMANA ZA POSLEDDIPLOMSKE STUDIJE

Na osnovu odluke Veća Departmana za posleddiplomske studije Univerziteta Singidunum iz Beograda broj 4 - 141/2019. od 31.05.2019. , određeni smo u Komisiju za ocenu doktorske disertacije kandidata **Dušan Borovčanin, master** pod naslovom „**Uticaj indirektnih operativnih troškova na uspešnost poslovanja korporativnih hotelskih lanaca**“ o čemu podnosimo sledeći

IZVEŠTAJ

1. Osnovni podaci o kandidatu

Dušan Borovčanin, master ekonomista, rođen je 1991. godine u Beogradu. Diplomirao je na Univerzitetu Singidunum, Fakultetu za turistički i hotelijerski menadžment 2014. godine sa prosečnom ocenom 9,64. Master studije završio je 2015. godine na Fakultetu za turistički i hotelijerski menadžment sa prosečnom ocenom 10,0 na temu „*Komparativna analiza ekonomsko-finansijskih pokazatelja na primeru hotela sa 4**“. Od akademske 2015/2016 godine radi kao asistent u nastavi na Univerzitetu Singidunum, na Fakultetu za Turistički i hotelijerski menadžment. Nosilac je stipendije Ministarstva prosvete nauke i tehnološkog razvoja za mlade talentovane istraživače od 2018. godine. Prethodno profesionalno iskustvo sticao je kroz rad u nekoliko beogradskih hotela i u domaćoj hotelskoj grupaciji. Tokom studija predstavljao je studente R. Srbije na 4 generalne skupštine Evropske studentske unije. Učestvovao je na „K1 Erasmus +“ programu razmene nastavnog osoblja kao gostujući predavač. Takođe, za vreme studija učestvovao je i u više strukturnih Erasmus+ projekata. Tečno govori engleski, francuski i italijanski jezik za šta poseduje međunarodne sertifikacije (Toefl- 96 bodova, Delf-B2 i Cils-B2). Sertifikovan za nekoliko najzastupljenijih uslužnih software-a u turizmu i hotelijerstvu kao što su: Amadeus, Micros-Fidelio, Microsoft Dynamics 365, IdeaS i protel.

Objavljeni radovi:

Spisak rezultata

Radovi u časopisima: M₂₄

1. D. Borovčanin, M. Knežević, S. Čerović, DYNAMIC PRICING: THEORY OR A REALITY FOR EMERGING MARKETS CASE STUDY OF SERBIA, Ekonomika preduzeća, No. 3-4, pp. 273 - 281, May, 2019. M₂₄
2. M. Knežević, S. Čerović, D. Borovčanin, A. Unković, THE USE OF IPA IN THE ANALYSIS OF CUSTOMER SATISFACTION IN THE HOTEL INDUSTRY, Ekonomika preduzeća, Vol. LXV, pp. 245 - 258, Mar, 2017. M₂₄

Radovi na konferencijama: M₃₃

1. M. Gligorić, T. Kokić, A. Obradović, D. Borovčanin, Strategijsko upravljanje resursima privrednog društva: Komparativna analiza sistema za planiranje poslovnih resursa (ERP) i računovodstvenih informacionih sistema (RIS), pp. 269 - 274, Apr, 2019.
2. N. Kilibarda, D. Borovčanin, I. Brdar, M. Milošević, Validacija upitnika stava o bezbednosti hrane tokom putovanja - primena mrežnih platformi u istraživanjima, pp. 418 - 423, 2019.
3. N. Kilibarda, D. Pavlović, D. Borovčanin, I. Brdar, Gastronomske manifestacije kao deo nematerijalnog kulturnog nasleđa Srbije, Conference Proceedings: Culture, Heritage and Tourism Development; Kultura, nasleđe i razvoj turizma - SITCON 2018 - Singidunum International tourism Conference, pp. 221 - 228, Oct, 2018.
4. N. Maenza, M. Dubičanin, D. Borovčanin, Zadovoljstvo učenika đачkim ekskurzijama i posetama verskim objektima, pp. 174 - 182, Jun, 2017.

5. D. Borovčanin, S. Čerović, M. Knežević, **Primena poslovne inteligencije u hotelijerstvu**, Apr, 2017
6. M. Knežević, D. Borovčanin, V. Džamić, **CAN WE RELY ON INTERNET DISTRIBUTION SYSTEMS' RATING? A CASE STUDY OF BOOKING.COM AND HRS.COM**, pp. 83 - 86, Oct, 2016.
7. S. Čerović, M. Knežević, D. Borovčanin, V. Džamić, **Can we rely on Internet distribution systems' rating? A case study of Booking.com and HRS.com**, Sep, 2016
8. S. Čerović, M. Knežević, D. Borovčanin, **THE ROLE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGY IN GUEST SATISFACTION ANALYSIS IN HOSPITALITY**, pp. 582 - 588, May, 2016.
9. D. Borovčanin, **A COMPARATIVE ANALYSIS ON HOTEL FINANCIAL PERFORMANCE**, pp. 198 - 201, Sep, 2015
10. D. Borovčanin, **IMPROVING CUSTOMER RELATIONSHIP MANAGEMENT USING MODERN INFORMATION TECHNOLOGY IN HOTEL INDUSTRY**, pp. 1032 - 1035, May, 2014.

Doktorska disertacija **Dušan Borovčanina** -master urađena je na 206 strana i prikazano je 94 grafikona, 26 tabela i 8 ilustracija ; 10 strana spiska literature koje obuhvataju 158 bibliografskih jedinica, knjiga i udžbenika 54, radovi u referentnim časopisima 70 i 34 internet izvora . Na kraju je dat 1 prilog na 8 strana.

Doktorska disertacija kandidata **Dušan Borovčanina** prošla je proveru softvera za ustanovljavanje preklapanja/plagijarizma (iThenticate: Plagiarism Detection Software). Ukupan procentualni iznos zapaženih preklapanja iznosi 4 % disertacije. Svaka jedinica primarnih izvora, naznačenih kao potencijalni izvor prilikom provere plagijarizma, iznosi manje od 1% u ukupnom radu.

Najveći broj uočenih preklapanja, odnosi se na reference navedene u fusnotama koje je kandidat koristio prilikom navođenja izvora za prikazane tvrdnje i citate u disertaciji. Preostali deo preklapanja odnosi se na periodične reči i izraze koji su opšte prihvaćeni i koriste se u svakodnevnoj komunikaciji i akademskom pisanju u različitim oblastima pa se stoga ne mogu smatrati plagijarizmom kao i adekvatno navedene preuzete delove iz drugih izvora literature, obeležene navodnicima i fusnotama koje ukazuju na originalni rad iz kog su delovi citirani. Deo disertacije koji se odnosi na istraživanje i analizu rezultata nema preklapanja koja se mogu smatrati plagijarizmom što ukazuje na originalnost samog istraživanja.

1. Predmet i cilj doktorske disertacije

Predmet istraživanja ove doktorske disertacije predstavlja utvrđivanje uticaja indirektnih troškova na rezultate poslovanja hotelskih lanaca. Istraživanje ima za predmet utvrđivanje uticaja indirektnih operativnih troškova na različite grupe pokazatelja o uspešnosti poslovanja korporativnih hotelskih lanaca iz različitih regiona i delova sveta i kod hotela različitih kategorija. Takođe, ovo istraživanje za predmet ima analizu operativnih finansijskih rezultata korporativnih hotelskih lanaca u periodu od 2000-2017. godine.

Osnovni problem istraživanja je koji su to aktivnosti koje se evidentiraju kao indirektni operativni troškovi utiču na stvaranje profita i drugih pokazatelja ekonomičnosti i rentabilnosti poslovanja kod korporativnih hotelskih lanaca? Zatim, u radu se nastoji analizirati i problem kvantifikacije uticaja pojedinih kategorija troškova unutar ukupnih indirektnih troškova na rezultate poslovanja. Istražiće se uticaj kategorije hotela i njegove makro lokacije (regiona) na nivo troškova i rezultata poslovanja. Upravo su kategorija hotela i njegova makro lokacija (region) korišćeni kao kontrolne varijable u ovom istraživanju.

Cilj doktorske disertacije je kreiranje naučnog ali i praktičnog doprinosa iz oblasti menadžmenta u hotelijerstvu, posebno u domenu finansijskog i operativnog upravljanja. Cilj istraživanja jeste utvrđivanje mere u kojoj indirektni operativni troškovi utiču na performanse hotelskih preduzeća tj. korporativnih hotelskih lanaca. U istraživanju je urađena osamnaestogodišnja analiza indirektnih operativnih troškova kod hotelskih lanaca sa ciljem da se utvrdi što precizniji uticaj indirektnih operativnih troškova i razlike u uticaju u odnosu na kategoriju hotela i region u kojem hotel posluje.

Kandidat je u svojoj disertaciji postavio sledeće hipoteze:

2. Osnovne hipoteze u ovoj disertaciji su:

Da bi se došlo do relevantnih zaključaka u ovom istraživanju pošlo se od opšte hipoteze koja je dalje raščlanjena na dve posebne i nekoliko pojedinačnih hipoteza. **Opšta hipoteza** sa kojom se krenulo u istraživanje glasi:

Ukupni indirektni operativni troškovi su grupa troškova čijim se minimiziranjem utiče na rezultate poslovanja korporativnih hotelskih lanaca.

Opšta hipoteza dalje je razrađena na 11 pojedinačnih hipoteza. Pojedinačne hipoteze su sledeće:

- H₁ – Rast prihoda doprinosi rastu ukupnih indirektnih operativnih troškova
- H₂ – Rast RevPAR doprinosi rastu ukupnih indirektnih operativnih troškova
- H₃ – Regionalna pripadnost utiče na odnos između prihoda i indirektnih operativnih troškova
- H₄ – Kategorija hotela utiče na odnos između prihoda i indirektnih operativnih troškova
- H₅ – Vrste indirektnih troškova imaju različit uticaj na ukupnu visinu indirektnih operativnih troškova
- H₆ – Indirektni operativni troškovi koji imaju najznačajniji doprinos na rezultate poslovanja su administrativni troškovi, komunalni troškovi i troškovi franšize
- H₇ – Indirektni troškovi rada koji imaju najznačajniji doprinos na rezultate poslovanja su troškovi rada administracije i troškovi rada marketinga
- H₈ – Regionalna pripadnost utiče na doprinos indirektnih operativnih troškova na GoPAR
- H₉ – Regionalna pripadnost utiče na doprinos indirektnih operativnih troškova na EBITDA
- H₁₀ – Kategorija hotela određuje visinu indirektnih operativnih troškova a što se odražava na GoPAR
- H₁₁ – Kategorija hotela određuje visinu indirektnih operativnih troškova a što se odražava na EBITDA

3. Metode istraživanja

U toku izrade doktorske disertacije korišćeni su osnovni, opšti naučni metodi i tehnike prikupljanja podataka, teorijski i metodološki principi, koji su uobičajeni u društvenim naukama, što podrazumeva korišćenje metoda teorijskog i empirijskog istraživanja. Od osnovnih metoda primenjene su analitičke i sintetičke metode. Domaća i strana stručna literatura korištena je uz primenu opštih naučnih metoda, induktivne i deduktivne metode, radi ukazivanja na povezanost i uzajamnu uslovljenost proučavanih pojava. Takođe, korištene su metoda sinteze, metoda klasifikacije i deskripcije, komparativna i statistička metoda. Od metoda i tehnika prikupljanja podataka su primenjene: intervju, statistička metoda i analiza sadržaja izvora primarne i sekundarne građe.

Za dokazivanje postavljenih hipoteza, metode korišćene za prikupljanje podataka bazirane su na deskriptivnoj, odnosno opisnoj metodi, kao i sintezi teorije turizma i postojećim, aktuelnim naučno-istraživačkim praksama kako u svetu, tako i kod nas. Korišćene su opšte metode empirijskih istraživanja, komparacija, indukcija i dedukcija.

Ukupan uzorak hotela čiji su podaci korišćeni u ovom radu iznosi 2.963 hotela. U ovoj disertaciji korišćene su i metode ekonomske i finansijske analize. Za obradu podataka korišćene su statističko-matematičke metode.

Za statističku analizu i testiranje korišćena su dva statistička paketa: IBM SPSS verzija 20 i STATA verzija 12. Budući da su podaci poređani u obliku panela, za testiranje postavljenih hipoteza korišćeni su sledeći statistički testovi: Pirsonova korelacija i linearna panel regresija. Pre nego što su urađena statistička testiranja izvešena su testiranja preduslova za sprovođenje svakog testa. Budući da je primećena multikolinearnost kod nezavisnih promenljivih u određenim testiranjima izvešeno je njihovo centriranje oduzimanjem aritmetičke sredine.

Urađena je i grafička ilustracija prirode određenih veza između promenljivih kako bi se što adekvatnije razumeo odnos ali i snaga određenih veza između promenljivih. Tako je na primer na grafičkoj matrici u nastavku prikazana priroda veza kroz dijagram raspršenosti sa linearnom vezom između svake promenljive. Empirijsko testiranje postavljenih hipoteza vršeno je putem panel regresioni modela budući da je struktura podataka bila u vidu panela, a i ciljevi istraživanja su bili takvi da su zahtevali tip predikcionog modela.

Pre svakog testa izvršene su provjere o preduslovima i validnosti testa, a zatim je izvršeno i samo testiranje hipoteza putem modela. Svi testovi rađeni su uz pretpostavku da svi ostali faktori ostaju nepromenjeni.

U ovoj disertaciji korišćene su i metode ekonomske i finansijske analize. Za obradu podataka korišćene su statističko-matematičke metode.

Ograničenje u ovom istraživanju proizlazi iz činjenice da su empirijski modeli podrazumevali da svi ostali faktori koji utiču na rezultate poslovanje ostaju nepromenjeni. To znači da uz postojeća ograničenja preciznosti modela, prilikom tumačenja rezultata treba imati u vidu činjenicu da uticaj drugih faktora na rezultate može u manjoj ili većoj meri uticati i na rezultate iz ovog istraživanja. Iz tog razloga, kako bi se smanjila mogućnost uticaja ovih faktora na rezultate istraživanja uzorak je analiziran u vremenskom periodu od 18 godina kao i na velikom broju hotela (2963). Očekivano je da su se drugi faktori tokom vremena ostvarili uticaj na rezultate i da su oni zabeleženi u rezultatima koji su analizirani u našem istraživanju.

Takođe, ograničenja u ovom radu tiču se agregacije zaključaka ali i podataka koji su korišćeni u analizi. Agregatno zaključivanje na nivou regiona je korisno, ali za pojedinačno hotelsko preduzeće i ne od prevelike koristi. Ipak, na teoretskom nivou, bilo je složeno uraditi neke druge sistematizacije. Tačnije, autor ovog rada nije želeo da ulazi u različite klasifikacije kao što su hoteli iz urbanih ili ruralnih sredina, mali ili veliki hoteli itd. budući da oko tih podela postoji mnogo razmimoilaženja u stavovima istraživača u naučnim radovima.

4. Kratak opis sadržaja doktorske disertacije

Doktorska disertacija je koncipirana tako da sadrži tri dela i 10 glava, uvodni deo u kome su dati predmet rad, ciljevi rada, polazne hipoteze i metodologija istraživanja i ovo je 1 glava doktorske disertacije.

Troškovi korporativnih hotelskih lanaca je naziv I dela disertacije i obuhvata 4 glave.

Glava dva, tri, četiri i pet posvećena je analizi troškova korporativnih hotelskih lanaca i to kroz analizu: vrste troškova korporativnih hotelskih lanaca, indirektni troškovi i troškova rada korporativnih hotelskih lanaca, značaj indirektnih troškova i troškova rada u hotelskom poslovanju.

Pokazatelji uspešnosti poslovanja korporativnih hotelskih lanaca obrađeni su u II delu i to kroz glavu 6 i glavu 7 gde su 8 analizirane vrste prihoda, upravljanje prihodom, politika cena, dobit itd.

Analiza indirektnih operativnih troškova korporativnih hotelskih lanaca je naslov III dela disertacije i ovaj deo sadrži 8 i 9 glavu koje razmatraju Nastanak i razvoj hotelskih lanaca, kao i tržišnu poziciju korporativnih hotelskih lanaca.

IV deo disertacije posvećen je Empirijskom istraživanju gde je autor dao plan istraživanja, metodološki pristup, uzorak istraživanja, rezultate deskriptivne statistike i zaključak.

U okviru **zaključnih razmatranja** ispravno se konstatuje, a na osnovu predstavljenih podataka u ovom istraživanju, da korporativni hotelski lanci danas zauzimaju značajnu poziciju u ukupnoj svetskoj hotelskoj ponudi smeštajnih jedinica i to učešće kreće se približno oko 50% (STR global, 2018). Pored toga, njihova trenutna tržišna pozicija merena indikatorima uspešnosti poslovanja kao što su prihod po raspoloživoj sobi, zauzeće kapaciteta i prosečna cena ukazuje da se tržište nalazi u zreloj fazi konjunktornog ciklusa i da veliki broj autora očekuje destabilizujuće promene koje će uslediti.

Pored korporativnih hotelskih lanaca, u radu je predstavljen i objašnjen pojam troškova, ali i još značajnije analizirana je uobičajena struktura troškova korporativnih hotela. Uočeno je da pored direktnih troškova (troškovi iz sektora soba i sektora hrane i pića) indirektni operativni troškova zauzimaju najveće učešće procentualno gledano u odnosu na prihode hotela.

U istraživanju je urađena empirijska analiza primenom odgovarajućih statističkih testova. Analizirajući rezultate inferencijalne statistike potvrđene su ili da odbačene postavljane hipoteze. Potvrđene su hipoteze H 1, 2, 5, 6, 7, 8, 9, 10 i 11, dok su hipoteze H 3 i 4 odbačene.

Na osnovu istraživanja u kojem je sagledana pozicija i uticaj korporativnih hotelskih lanaca na globalnom tržištu, kao i indirektnih troškova u hotelskim lancima, autor je ispravno zaključio da korporativni hotelski lanci će imati sve značajniju ulogu na svetskom hotelskom tržištu a da će na rezultate njihovog poslovanja značajnog uticaja imati i indirektni operativni troškovi. Među njima, najznačajniji će biti oni troškovi koji su povezani sa aktivnostima opšte administracije, komunalne aktivnosti, aktivnosti koje proizlaze iz

franšiznih ugovora i marketing aktivnosti. U zavisnosti od toga u kojem regionu se hoteli nalaze biće drugačije izloženi uticaju ovih troškova, kao i u odnosu na kategoriju kojoj pripadaju

5. Očekivani rezultati i naučni doprinos doktorske disertacije

Naučni doprinos - Naučni doprinos ogleda se u proširivanju znanja do kojih se došlo u radovima (O'Neill et al., 2008; Perrigot et al., 2009; Poldrugovac et al., 2016), empirijskim putem, o uticaju indirektnih operativnih troškova na neke od najvažnijih pokazatelja uspešnosti poslovanja korporativnih hotela. Ovo istraživanje doprinesi i utvrđivanju značaja kategorije hotela u odnosu na nivo i obim troškova, kao i na njihov uticaj na hotelske performanse. Dodatno, doprinos ovog istraživanja jeste i bolje razumevanje uticaja makro lokacije, odnosno regiona na kojem hotel posluje u odnosu na indirektno operativne troškove, a zatim i na rezultate poslovanja.

Teoretski doprinos ogleda se u primeni postojećih teza postavljenih i korišćenih u dole navedenim naučnim radovima ali i u proširivanju saznanja do kojih se došlo u ovim istraživanjima. (Cooper & Kaplan, 1988; Enz & Potter, 1998; Manasakis et al., 2013; O'Neill et al., 2008; Perrigot et al., 2009; Poldrugovac et al., 2016).

Praktičan doprinos se ogleda u proširivanju dosadašnjih saznanja o jednom usko definisanom problemu sa kojim se danas susreće veliki broj menadžera hotelskih preduzeća, a to je, kontrola troškova i to ne svih troškova, već jedne od značajnijih grupa troškova hotelskog preduzeća. Na osnovu rezultata ovog istraživanja, očekuje se da menadžeri hotelskih preduzeća, pre svega oni koji upravljaju korporativnim hotelskim lancima, ubuduće na bolji način upravljaju troškovima koji istovremeno značajno utiču na rezultate poslovanja.

6. Mišljenje i predlog Komisije

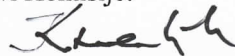
Doktorska disertacija **Dušan Borovčanina** - master urađena je prema ranije odobroj prijavi. Ostvaren je plan istraživanja uz primenu postojećih naučnih i stručnih znanja iz više naučnih disciplina ekonomskog područja, a može se zaključiti da je kandidat za svoju doktorsku disertaciju izabrao aktuelnu i kompleksnu temu.

Struktura rada je dobro postavljena i omogućila je kandidatu da ostvari svoje istraživačke namere. Kandidat je uspeo da da relevantne odgovore na postavljene ciljeve rada, a to je glavni doprinos nauci pored urađenog istraživačkog dela rada.

Polazeći od napred navedenog predlažemo Veću Departmana za posle diplomanske studije i međunarodnu saradnju i Senatu Univerziteta Singidunum da prihvati doktorsku disertaciju **Dušan Borovčanina** - master, pod naslovom „**Uticaj indirektnih operativnih troškova na uspešnost poslovanja korporativnih hotelskih lanaca**“ i odobri njenu javnu odbranu.

Beograd, 11.07.2020.

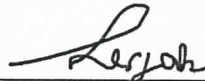
Članovi Komisije:

dr Miroslav Knežević, vanredni profesor – predsednik

dr Slobodan Čerović, redovni profesor

dr Miha Lesjak, - docent član